

ענין א'

הדר קבלה מרצון

דברי הרין בענין קביעות ידית הפרזים ומוקפין כדי לחלוק כבוד לאי דברי הרמבין בביאור ענין מודעה רבה לאורייתא והקשיא בדבריו • מכאן כותת הרמבין ויסוד קבלת נעשה ונשמע • ענין בניסתם לבדית • לי אתם לוקחים • ברית לשון בריאה • מעמד היס נמשך עד החורבן • עומק החידוש והדר קבלה בימי אחשורוש • מקדים ביסוד החילוק בין הורם של נביאים לזורם של חכמים • מסביר דברי חז"ל בענין עבר שגרשו רבו כלום יש להם ועי' • דברי מהר"ל שהכפי' כדי שיהיו אנשים • [הערת דברי המהר"ל בביאור ענין הכפי' וקבלה ברצון] • בי צורות של קבלת ברית • דברי הנבי' שאכנהיג החזיר עטרה ליושנה • ביאור לשון "אדרבה" • ענין נביאים מסרוה לאכנהיג עפ"י • ביאור דרשת חז"ל בענין לא מאסתים ולא געלתים • קשיית חס' ליל כפי' אם אמרו נ"י • להרמבין לקיט • גזירת הנן היציאה לפועל של הכפי' חסינו.

אוצר החכמה

[ביאור דברי החס' ע"ד הרמבין • קבלת הכפי' נכללת בנוי • נעשה ונשמע כפי' היא בין שאין בחירה • מהי' הקבלה ברצון דני' יש בה צד כפי' • ביאור דברי התנחומא עפ"י שפירשו שהכפי' על תושבע"פ • ביאור בחינת תושבע"פ היינו ע"י כחות הטף • בחי' תשבי' היינו בלי יגיעת בשר].

כותת המהר"ל שהקבלה תהיה הכרחית • הכרחיות זו נתקבלה בפזרים ברצון • החביבות של ביאה שניה • סוף השירה על ביאה שניה • י' בני המן עכבו ביאה שני' • לשון הדר קבלה בימי "אחשורוש" • חזר לבאר כותת הרין חז"ל • ביאה שני' בחזקה ולא בכיבוש ולכן קדושתה אינה בטלה • היינו סוד רצון לעומת ע"י כפי' • הכותת שנתחייבו כלי' על ההשתחוי' לצלם במצב של "גירשו רבו".

לחלוק כבוד לארץ ישראל

כתב הר"ן [ריש מסי מגילה], "ויש כאן שאלה, מה ראו אנשי כנסת הגדולה לחלוק מצוה זו [של קריאת המגילה] לימים חלוקים ולקבוע יום מיוחד לפזרים ויום מיוחד לכרכים

מה שאין כן בשאר מצות, שהרי התורה אמרה 'תורה אחת ומשפט אחד', י"ל שמפני שהיהודים היושבים בערי הפרוזות והיהודים אשר בשושן לא נחו מאויביהם ביום אחד שהרי היהודים הפרזים נחו בי"ד והיהודים אשר בשושן נחו בט"ו, ועשו מאליהם כל אחד ביום מטחתו משתה ושמחה, לפיכך כשקבעו עליהם יו"ט לדורות קבעוהו לכל אחד ביום שנח בו, והשון כל הכרבים המוקפים חומה לשושן שהיתה מוקפת חומה מפני שבה עיקר הנס¹³⁴⁵⁷ הנסי".

וכתב על זה עוד, 'יוכי תימא תינח לרי יהושע בן קרחא דאמר בגמ' דבמוקפין חומה מימות אחשורוש תליא מילתא, אבל לתנא דמתני' דאמר מימות יהושע בן נון, הא לא דמיא לשושן, ומה ראו לקבוע להם יום ט"ו. י"ל דהיינו טעמא כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל, כדגרסינן בירושלמי ר' סימון בשם ריב"ל אמר כדי לחלוק כבוד לא"י שהיתה חרבה באותן הימים ותלו אותה בימות יהושע בן נון. ופי' הענין, שכיון שהוצרכו לחלוק בין מוקפין לשאין מוקפין כשם שנחלקה שושן משאר עירות, אילו תלו הדבר מימות אחשורוש היתה א"י שהיתה חריבה באותן הימים נידונה כפרזים והיה גנאי בדבר ולפיכך תלו הדבר בימות יהושע בן נון כדי שתהא נידונה ככרכים, שאע"פ שעכשו אין להם חומה כיון שהיתה מוקפת מימות יהושע בן נון הרי דינה כאילו יש בה חומה וכו' אבל אם נתלה הדבר לענין מגילה בימות אחשורוש נמצאו כמה עירות ש**בחוצה לארץ** שנידונות כמוקפות חומה ורוב א"י כפרזים".

וצריך פירוש וביאור מה ענין כבוד א"י לנס פורים אשר מחמת כן שינו עצם זמן היו"ט ולקבוע שלא יהיה תלוי בימות אחשורוש כמו שהיה ראוי כ"א בימות יהושע בן נון, והא לכאור עיקר הנס לא תליא כלל בא"י. אכן מבואר כאן להדיא שעצם ענינו של נס פורים מחייב כבודה של ארץ ישראל, וממילא מוכרח שקביעות עצם זמנו תהיה באופן שמתגלה ממנו כבוד לא"י.

מודעא רבא לאורייתא - דברי הרמב"ן

והנה איתא בגמ' (שבת פ"ח), 'ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא, אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש, דכתיב קימו וקבלו היהודים - קיימו מה שקיבלו כבר'. והרמב"ן בחידושו (שם) מפרש דמה שאמרו בגמ' מודעא רבה לאורייתא 'קושיא היא - דא"כ בטלה קבלת התורה', וע"ז משני דהדר קבלוה בימי אחשורוש וממילא קבלת התורה אמנם קיימת.

אלא שהקשה הרמב"ן, "קשה לי וכי מה קבלה זו עושה מסופו של עולם לתחלתו, אם קודם אחשורוש לא היו מצווים, למה נענשו, ואם נאמר מפני שעברו על גזירת מלכם, אי"כ בטלה מודעה זו" [ר"ל שאם נענשו תא ע"כ דלא שייך לומר שקבלתם בטלה למפרע]. וממשיך עוד, "יועד למה הצריכה קבלה וברית" [ר"ל, כיון דעד שקיימו "הדר קבלה" בפורים לא היו חייבים אלא מתנת כפיה, והרי על זה מסרו מודעה כאילו שלא נתחייבו מעיקרא, וא"כ מהו ענין **אוצר החכמה!** קבלת הברית של סיני].

וכתב לבאר, "ונ"ל לומר דמתחילה אעפ"י שהיה להם מודעה, מ"מ לא נתן להם הארץ אלא כדי שיקיימו התורה כמו שמפורש בתורה בכמה פרשיות כו', והם עצמן מתחילה לא עכבו בדבר כלל ולא אמרו במודעה כלום אלא ברצון נפשם מעצמם אמרו 'כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע', לפיכך כשעברו על התורה עמד והגלם מן הארץ, ומשגלו מסרו מודעה על הדבר מדכתיב [יחזקאל כ', ל"ב] 'וְהֶעֱלָה עַל רוּחָם הָיוּ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׁרֵת עַץ וְאֶבֶן', וכדאמרינן באגדה [ע"י סנהדרין ק"ה, א'], 'רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו כלום יש לו עליו וכו'', לפיכך כשבאו לארץ בביאה שניה בימי עזרא, עמדו מעצמם וקבלו ברצון שלא יטענו עוד תרעומות, והיינו בימי אַחֲשֶׁרֶשׁ שֶׁהֻצֵּאָם מִמֶּנֶת לַחַיִּים, והיה זה חביב עליהם מגאולה של מצרים", **אה"ח 1234567** עכ"ל.

הרי שהרמב"ן מתרץ שאע"פ דאהני להו המודעה גם למפרע, מ"מ לא ניתנה להם א"י אלא בתנאי שיקיימו את התורה, וממילא מכיון שלא קיימו את התורה הרי בדין הגלם מן הארץ, ונמצא שאף דאגלאי מילתא שלא היו מחוייבים בקיום התורה מ"מ שפיר הגלם מכיון שזכות א"י הוה תליא בקיום התורה. אלא שדבריו עדיין אינם מבוארים כל צרכם, דאה"נ שמיישב למה הגלם מן הארץ, אך לא מתיישב כלל למה נענשו על ביטול התורה ובצורה חמורה עד מאד, שהרי אם באמת הועילה המודעה לבטל קבלת התורה למפרע, הא פטורים היו מעיקרא דדינא על ביטול התורה. עוד צריך ביאור היכי מתיישב קושייתו השני שאם הקבלה לא היתה אלא מתוך כפיה, למה הוצרכו קבלה בברית.

אכן הרמב"ן בעצמו מרמז פשר הענין במה שכתב "והם עצמן מתחילה לא עכבו בדבר כלל ולא אמרו במודעה כלום, אלא ברצון נפשם מעצמם אמרו נעשה ונשמע", הרי להדיא שגם מעיקרא היה בכאן קבלה ברצון ע"י "נעשה ונשמע" ושלא ע"י כפי', וא"כ שפיר אהני להו קבלה הראשונה מטעם הקבלה ברצון ולא יתכן לומר שהמודעה ביטלה קבלת התורה מכל וכל. ונמצא שענין המודעה לא חלה אלא על החלק קבלה שהיה בכפי' ואילו על החלק שקבלו ברצון דהיינו מעלת נעשה ונשמע, מעולם לא חלה שום ביטול למפרע ח"ו.

קבלת מציאות וכניסה לברית

ויסוד הענין הוא, דהנה נתבאר כ"פ [ע"י בענין בית המקדש ענין א', ובענין שבועות ענין א'] שקבלת התורה במעמד הר סיני איננה דוגמת קבלת מתנת מידו של אחד לחבירו אשר אחרי שניתנה נסתלקה ידו של הנותן, וגם איננה "רשימה" מסויימת של מצות ודינים שנתחייבנו בהם ח"ו, אלא שמ"ת פירושו מסירת עצם מציאות העליונה אלינו, ומאז ואילך הרי עצם החיים של עוה"ז "חיי-עולם" הוא, ואין כאן בעולם זולת גילוי חיים הנצחיים. ויער"ש העתקת דברי הרמח"ל [בהקדמתו למאמר הויכוח] שקבע מסמרות בעיקר הגדול הזה שמאז ואילך מתנהלים כל פרטי הבריאה בנסיים [נסתרים] ע"פ מהלכים של תורה בלבד [דהיינו שכר ועונש, וכמו שכתב הרמב"ן סו"פ בא] ואין שום קיום של מציאות כלל זולת גילוי כבודו ית', וכל זה ראינו בסיני עד לפרטי פרטיה, וזהו נוראות הגילוי של "אין עוד מלבדו".

ונמצא שקבלת תורה היינו שעצם החיים שלנו נהפך להיות חיים עליונים האמיתיים, והוא ענין מה שאמרו ז"ל [שמו"ר פליג] "אדם לוקח חפץ שמא יכול לקנות בעליו אבל הקב"ה נתן תורה לישראל ואומר להם כביכול לי אתם לוקחים" כו' [וע"י בספר נפח"ח שער ד', פ"ח], ואמר"י בגמ' [שבת ק"ח, א'] ש"אנכי" [שורש התורה] הוא בנטיקון "אנא נפשי כתיבת יהיבתי", הרי שכביכול מסר את עצמו אלינו [מה שאין הפה יכול לדבר]. ומתבאר בזה תוכן ענין הברית של קבלת התורה אשר עצם ענינו של מעמד הר סיני ומ"ת כניסה לברית הוא, וכן התורה עצמה נקראת ברית וכדכתיב "ויגד להם את בריתו" וכתוב "ושמרתם את ברית", וכן בלוחות כתיב [דברים ט'] "את שני לוחות אבנים לוחות הברית".

ואמנם עצם פירוש המלה "ברית" הוא שמקושרים אנו בו ית' כביכול עד שעצם קיומנו חיות של מעלה הוא, והוא כמו שייסד הגר"א [בסי יצירה, וע"י בענין ספירת העומר סוף ענין ב'] וז"ל, "ואומר לך מהו ענין ברית והוא אדם שיש לו אוהב כנפשו ורצה שלא יפרש ממנו אבל אי אפשר להיות אצלו, נותן לו דבר שכל מגמתו ותשוקתו אליה והם נקשרים ע"י הדבר ההוא, אע"פ שנוטל ממנו הדבר מ"מ מחשבתו שם, ולשון ברית הוא הבטחה שע"י הדבר ודאי לא יתפרד ממנו, וזהו לשון כריתה, שכורת ממנו הדבוק לו ונותן לו". למדים אנו שברית התורה היא שהקב"ה נתן לנו עיקר חיותו ורצונו ית' כביכול בדרך שמחזיקים אנו בידינו הבעלות על התוכן ומתן הנהגת הבריאה¹.

אוצר החכמה

1. והוא כענין מה שכתב הרמב"ן [בראשית ו', י"ח] בפנימיות הפירוש "ברית", ח"ל, יזעל דרך האמת, הברית מעולם היא, והמלה נגזרת מן בראשית ברא אלהים - והנה בריתי כמו בריתי, והמלה כמו סמוכה, כי היא סמוכה לעולמים שהיו לפנינו, יצוה שתקום ותהיה עם הצדיק וכו'. מבואר שברית הוא מלשון בריאה, והיינו שקשורים אנו ע"י הברית לשורש הקיום.

ברית מתוך גילוי-פנים

נמצינו למדים שעצם ענינה של קבלת התורה הוא פנימיות החיבור למציאות העליונה שנתגלה לנו בהר מתוך גילוי-פנים עד שראו בעליל שכל הבריאה לכל פרטיה ופרטי פרטיה עד סוף כל הדורות אינה אלא גילוי מציאותה של תורה ובסוד "אין עוד מלבדו" [כמו שמאריך הרמח"ל שם שעבודתינו לגלות מעצמנו מה שהשינו אז תכלית כל הנמצאים עד לפרט האחרון].

ונשכיל להבין לפי זה שקיום הברית אינו נמשך אלא כל זמן שמערכת הנהגת העולם עדיין קיימת במצב אשר בו נכרתה הברית, והיינו דכדרך שהכניסה לברית במעמד המקודש היתה מתוך גילוי-פנים ומתוך מהלכים שאור שכינתו ית' נתגלה לעין כל בבהירות שלימה, כך המשך קיומנו בברית אינו אלא כל עוד שמקושרים אנו בפועל עם אור השכינה שמתגלה בתוך מהלך של גילוי-פנים, ורק בצורה זו חשובים אנו **אוצר החכמה** בני-ברית.

מצב מעמד הר סיני נמשך עד חורבן בית ראשון

והנה תכלית מעמד הר סיני היא היושכנתי בתוכם" בא"י בבית המקדש², ואמנם כלל ישראל החזיק בבריתה של תורה ממעמד הר סיני ובמשך כל הזמן שבית המקדש היה קיים, והיינו משום שנתקיימה הברית כצורתה בשעת קבלתה בסיני ומתוך גילוי-פנים, וענין זה נתבאר כ"פ [בענין הנזכר] שבמשך בית-ראשון הרי אור שכינתו ית' היה בגלוי בחוצות קריה, וכמ"ש [מצילה י"ד, א'] "הרבה נביאים עמדו להם לישראל כפלים כיוצאי מצרים", ומבואר להדיא בקראי שמעלת הנבואה בישראל אינה אלא המשך מעמד הר סיני [עי' משנית בענין ביהמ"ק, ענין ג', וענין מ'], וכן במקדש שרתה שכינה באורים ותומים, ובארון וכו', וכ"ז כמשמית כ"פ ענין בהירות החשגה בתורה ובתפיסת הנהגת העולם במהלכי תורה כל משך תקופת בית-ראשון.

אבל כשהפרו בריתה של תורה, הא פשיטא שנתחייבו בכל העונשים הכתובים בספר תברית, ואין שום ס"ד כלל שייפטרו מזה מכח המודעא רבת, שהרי נכנסו לברית

2. וכמו שכתב הרמב"ן [ריש פ' תרומה, ועי' היטב משנית בענין בית המקדש בבואור הטא המרגלים], והיינו שעצם הימורא גדולי שנתגלה ביציית ומית הרי הוא למעלה מסדר העולם, ואילו תכלית הבריאה היא שמערכת הטבע נופא אשר הוא לבאורה נגד רצונו ית' - תתעלה ותתבטל למערכת העליונה שלמעלה מן הטבע, והרי א"י הוא מקום הטבע וכדכתיב בה [מלכים א', ה'] "וַיָּשֶׁב יְהוָה וַיִּשְׁקָאֵל לְבָשָׁח אִישׁ תַּחַת גֻּפָּנוּ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ, לְעֹמֶת הַיּוֹתָם כַּמְדָּבָר בַּמַּהֲלָכִים נְסִיִּים.

באֵלָהּ ובשְׂבוּעָה כִּי־פ וּמוֹכֵרָח שִׁיבָא עֲלֵיהֶם כָּל הַפּוֹרְעָנוֹת שֶׁל הַחֹרֶבֶן, וּכְמוֹ־כ מִכִּיּוֹן שְׂאֲרָץ יִשְׂרָאֵל נִיתְּנָה לֶחֶם בְּבֵרִית וְכִדְסִתִּיב [בְּרֵאשִׁית י"ז] "וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זָרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לְבֵרִית עוֹלָם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וְכִי וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזָרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרֶיךָ אֶת כָּל אֶרֶץ פְּנֵיךָ לְאַחֲזֹת עוֹלָם־י", הרי פשוט שהפרת הברית מחייבת גירוש מא"י, והושלכו לתוך גלות העמים.

ומעתה נשכיל להבין שאין הנידון של ה"מודעא רבא לאורייתא" להפטר מעונשים למפרע, אלא הנידון הוא על המשך קיום בריתה של תורה גופא, דהנה הכניסה בברית היתה מתוך הארת וגילוי-פנים, והיינו שנתחברנו אליו כביכול בצורה שהשגחתו יתי' וכלל הנהגת הבריאה שעל פי התורה נתפסים היו בבהירות ההשגה שמציאות האמיתית אמנם מתגלה בעולם והוא "זהותינו" באמת [בסוד אסתכל באורייתא וברא עלמא - דחייט שהיאורייתא" מתגלה להדיא מתוך ה"עלמא"], והרי כל עוד שבריתה של מתן תורה עדיין היתה קיימת כצורת עיקר כריתת הברית, הא שפיר משועבדים אנחנו אל התנאים של ¹²³⁴⁵⁶⁷אחית ¹²³⁴⁵⁶⁷אחית הברית.

אכן אחרי שמצב הברית נשתנה, ותבית-המקדש שהחזיקה תארת מעמד הר סיני נחרבה, הרי צורת בריתה של סיני איננה עוד, דכיון שהכניסה לברית היתה בצורה שאור השכינה נמצא בתוכינו בגלוי ועכשו עזב את תארץ ואין השכינה נראית כלל, הרי שוב אין אנחנו בני-ברית שהרי בטלה החיבור והקשר של מעמד הר סיני, וממילא מכאן ואילך אין כאן קבלת התורה וחיובי המצות הואיל והתורה מתלי תליא דוקא בקיום הברית, ואם אין כאן ברית הא אין כאן חיובי המצות.

עבד שגירשו רבו כלום יש להם זה על זה?

¹²³⁴⁵⁶⁷אחית ¹²³⁴⁵⁶⁷אחית

וזהו שהביא הרמב"ן מדברי הגמ' [סנהדרין ק"ה, א'] "באו עשרה בני אדם וישבו לפניו [יחזקאל הנביא] אמר להן חזרו בתשובה, אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום [רש"י - "ומאחר שמכרו חקבי"ה לנבוכדנצר ונרשט מעליו יש לו עליה כלום...]", אמר לו הקב"ה לנביא, לך אמור להן יכֹה אָמַר ה' אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּיהָ אוֹ מִי מַנּוּשֵׁי אֲשֶׁר מָכַרְתִּי אֹתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲזֹנְתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבַמַּשְׁעִיכֶם שָׁלַחְתָּ אִמְכֶם, והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב 'דוד עבדי' נבוכדנצר עבדי, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך, לפיכך הקדים הקב"ה וקראו עבדו - עבד שקנה נכסים עבד למי וכר' [רש"י - "כלומר נבוכדנצר עבדי הוא, וכל מה שקנה לי הוא, ועדיין לא יצאתם מרשותי"] והעלה על רוחכם הֵן לא תהיה אֲשֶׁר אִתְּם אִמְרִים נְהִיָה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפָּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשֶׁרֶת עַץ וָאֶבֶן, חֵי אֲנִי נָא אֲדֹנָיִי יְהוֹיָה אִם לֹא בִיד חֲזָקָה וּבְזֹרֹעַ נְטוּיָה וּבְחֲזָקָה שְׂפוּכָה אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם".

ומתבאר בזה כוונת הרמב"ן שאע"פ שהיה להם מודעא מ"מ א"י לא ניתנה אלא כדי שיקיימו את התורה, וממילא הגלם מן הארץ, ואין הפירוש שבטלה קבלת התורה והמצוות למפרע ח"ו, דהא כל עוד שמצב הברית של גילוי-פנים היה קיים הא שפיר בני-ברית נינהו וחייבים גם בעונש הפרת הברית, והרי עצם הכניסה לברית היתה ע"י "נעשה ונשמע" וכמפורש בכתוב, והוא שכתב הרמב"ן "והם עצמם מתחילה לא עכבו בדבר כלל ולא אמרו במודעא כלום, אלא ברצון נפשם מעצמם אמרו נעשה ונשמע", והיינו שברית קבלת התורה ודאי נתקיימה בידם ולא היתה לשוא ח"ו ולא נתבטלה ע"י המודעא כלל, אלא שכל ענין המודעא הוא לענין זה שברית התורה של סיני שבסוד גילוי והארת-פנים בטלה ואיננה עוד, וממילא טענו "אשה שגירשה בעלה כלום יש להם זה על זה?", ומכאן ואילך לכאורה ליכא שום מחייב של תורה כלל, דכיון שניתנה תורה בברית, הא אם אבדנו את החיבור למציאות העליונה הא שוב אין כאן תורה בתחתונים.

כפה עליהם הר כגיגית כדי שיהיו אנוסים

אלא שיש לבאר מה ענין זה לתא ד"כפה עליהם הר כגיגית" אשר מכח זה הוא דאמרי' בגמ' שטענו "מודעא רבא לאורייתא", ואילו ברמב"ן מבואר שהמודעא הוא מכח ביטול הברית. אכן לאמיתו של דבר חד ענין נינהו, וענין הכפי' בסיני אינו אלא משום שנשארה בחינה מסויימת בעצם קבלת-התורה שלא היה בה קבלת ברצון גמור ע"י נעשה ונשמע, והרי רק על מדרגה זו הוא דהיה שייך לחול עליה כפי', וממילא דיתכן עליה ביטול **אוצר החכמה** הברית ע"י המודעא רבה.

ועומק הענין הוא, דהנה יש להקדים בדברי המהר"ל [בהקדמת ספר אור חדש] בביאור דבריהם ז"ל במדרש, וז"ל, "בשביל כך היה כופה עליהם הר כגיגית, כדי שיהיו אנוסים, שהיה מאנס אותם על קבלת התורה, וכיון שהיו ישראל אנוסים - ובמאנס כתיב 'לא יוכל לשלחה כל ימיו', וכן לא יפרד ישראל מן הש"י לעולם, וכך אמרו עה"פ 'ולו תהיה לאשה' וגו' הרי ישראל אנוסתו של הקב"ה כו'. והטעם הוא כיון שהיה מאנס אותה א"כ הוא היה מכריח אותה אל החיבור הזה, והחיבור שהוא הכרחי אין לזה סילוק כלל כו', אבל עיקר הסיבה שהיה מכריח אותם הוא הטעם אשר אמרנו כי התורה בעולם היא הכרחית" וכי' 3, עכ"ל.

3. ויש להעתיק עוד מלשון המהר"ל הנ"ל בענין זה, והכוונה בדבריו כמבואר לפנינו [ולהלן בשולי הגליון], וז"ל בקיצור, "והנראה כי לא היו חוזרים בהם כלל ומה שהקשו בתוספות למד' כפה עליהם הר כגיגית הרי כבר קדמו נעשה לנשמע, דבר זה מפני כי התורה שהיא לישראל בה קיום העולם ובמז שזמור 'אם מקיימין את התורה מוטב ואם לאו אחזיר את העולם לתוהו ובהו', וא"כ

והביאור בדבריו, דהנה מש"כ המהר"ל שהתורה היא הכרחית, היינו שלא יתכן שקבלת תורה בעולם היא מכח החלטת בני"א אשר דעתם האנושית משגת שכדאי והגון לקבלה, שהרי התורה למעלה מתפיסת השכל, ותורה בתחתונים מוכרחת היא למרות שאיננה מושגת בדעת בני"א, כי תכלית העולם היא שמציאות האמיתית של תורה תחול בתחתונים ובלעדה יחזור העולם לתוהו, והרי ממילא אין קבלת התורה תלויה בהסכמתם לקבלה, ולא-שנא עם ישכילו תועלתה ולי"ש אם שנבה מהם, הנה זולת התורה, המציאות איננה כלל. ונמצא שענין הכפי"י הוא הגילוי שהתורה מוכרחת להתקבל על ידינו אף אם הדעת מתנגדת לכך ואינה משגת לנכון שאין כאן מציאות זולת החיבור אליה. ואמנם במעמד הר סיני שאור מציאות העליונה נתגלה בבהירות שלימה, הרי ודאי קבלו תורה ברצון כי אז השיגו לנכון שהוא ית' "אין עוד מלבדו" כפשוטו ואין כאן מציאות זולת אה"י 1234567 התורה.

אוצר החכמה

התורה הוא מחויב והכרחי ומה בכך שהם קבלו התורה והקדימו נעשה ונשמע מימ נחנה לישראל התורה כמו שהיא בעצמה וכיון שהתורה בעצמה הכרחי כך נתינת תורה לישראל בהכרח הגמור שאם אין התורה העולם חרב. ומיש דאיכא מודעא רבה לאורייתא, דסוף סוף כיון שהיתה התורה בהכרח, דבר זה הוא מודעא רבה לאורייתא ואיך לא יהיה כפה עליהם הר כגיגית כי יאמרו כי התורה אינה מוכרחת ומחויבת בעולם רק שבאה התורה לעולם בשביל שרצו בה ישראל שהיו מקבלים אותה מדעתם ואיטו דבר מוכרח, ואין הדבר כך, כי התורה היא מחויבת בהכרח, ואם לא היה התורה היה חורר העולם לתוהו ובוהו, וכפי שהיה התורה בעצמה כך היה קבלתה שהכריח אותם על זה וכו' [כמועתק לשונו למעלה].

וממשיך עוד, "ובמדרש תנחומא בפרשת נח מקשה קשיא זאת למה הוצרך השיי לכפות עליהם הר כגיגית והלא כבר אמרו נעשה ונשמע, ופי' שם כי לא קבלו רק תורה שבכתב ולא תורה שבעל פה, כי תורה שבעל פה יש בה דקדוקי מצות שהם עזים וקשים ולכך כפה עליהם הר כגיגית. וגם לפי זה קשה דסוף סוף לא היו רוצים בתורה שבעל פה, ואין הרעת נוחה בזה למעט זכות ישראל בתורה, הן התורה שבעל פה הן התורה שבכתב. ונראה כי אין הפי' שלא היה רצוים לקבל עליהם תורה שבעל פה עד שכפה עליהם הר כגיגית רק כי ר"ל כי מה שכפה עליהם הר כגיגית הוא בשביל כי כך ראוי, כי התורה שבכתב היא ראשונה לקבלה לכך קבלתה היא בלא כפייה, כי ישראל מצד עצמם הם ראויים ומוכנים לתורה על כל פנים ואין שייך לכפות עליהם ההר כאשר הם מוכנים מצד עצמם אל התורה, אבל התורה שבעל פה אין קדושה ב"כ קבלתה כמו התורה שבכתב כי תורה שבכתב קודם לקבל ואח"כ תורה שבעל פה, וישראל מצד עצמם מוכנים לתורה ובתורה שבכתב הרי יש להם תורה, לכך קבלתה של תורה שבעל פה שכפה עליהם ההר כגיגית, אבל שלא יהיה ישראל רוצים בתורה שבעל פה והיה צריך לכפות עליהם ההר ולמעט זכותם של ישראל - דבר זה אינו, רק שפי' המדרש כי הכל היה כפי הראוי להיות כל אחד ואחד, ומפני שקשה דכיון שאמרו נעשה ונשמע הרי אמרו זה על תורה שבכתב ועל התורה שבעל פה ביחד, ועל זה אמר כי זה אינו כי התורה שבעל פה יש בה דקדוקים קשים מאוד, ולכך קבלת תורה שבכתב בפני עצמו וקבלת תורה שבעל פה בפני עצמו וכל אחד היה קבלתה כפי מה שהוא כמו שאמרנו.

ב' צורות של קיום הברית

למדים אנו לפי זה שכח הקבלה ברצון לעולם יש בו גבול והפסק, שהרי החזקת דרגת מעמד הר סיני ברצון שעיי ה"נעשה ונשמע" בלחוד לא סגי לן כדי שתתקיים הברית והחיבור למציאות העליונה גם במצב שאין מציאותה נתפסת וניכרת בבהירות, ולזה הוצרכו לכפי' כדי שבריתה של תורה תתקיים בכל המצבים - ואף כשנראה לעין שאין קבלת הברית נראית הגיונית, וניתן לטעות שכאילו ישנו קיום עולם גם בלי חיבור לתורה.

[Lec 17:12]

ומעתה נשכיל להבין שהחלק של קבלה ברצון שייך רק כשהברית והחיבור כלפי מעלה בגילוי-פנים הוא ואור התורה חלה ומאיר עלינו בפועל, ואז קיימת בהירות ההשגה שזאת היא מציאותינו האמיתית ולא יתכן קיום עולם א"כ מאיר בו אור השכינה בפועל. ואמנם לפי מה שנתבאר כ"פ הנה השגת עוצם קדושת המעמד ותפיסת מציאות הנצחית בתוך הבריאה נמשכה עד החורבן כשבטל גילוי שכינה בעולם ונסתם חזון הנבואה.

אכן אחרי שנתגרשו ישראל מעל פניו ב"ה בגלות בבל ועזב ה' את הארץ כביכול, הנה מאז נגמר מצב החיבור והברית של סיני כי ישראל וקוב"ה כביכול לא היו נמצאים עוד ביחד בבחינת "בית", וממילא טענת ה"מודעא" קמה וגם ניצבה, שהרי קבלת הברית לא הוה אהני לן אלא כל עוד שאמנם תפיסת עצם החיים שלנו היא של מציאות הנצחית של תורה, אבל כשנסתלקה השכינה מן הארץ הרי אנו קיימים בעולם כאילו שאנו מציאות בפני"ע ונפרד מן ה"חיי-עולם" של מעמד הר סיני.

ונמצא לפי זה שקיום ברית התורה בתוך המצב של סילוק שכינה לא נכלל בקבלת התורה מרצון ד"נעשה ונשמע", דהא מקופיא דמילתא אין קבלה זו בתוקף אלא כל זמן שמציאות האמיתית של תורה מתגלה בנו ותופסים בפועל את ה"חיי עולם" של תורה כשעת-מעשה של עצם כריתת הברית, וכיון שקבלת התורה תלויה בברית כי עצם ענין קבלת תורה היינו קבלת "מציאותה" של תורה, ממילא כל שבטלה הברית הא כמו"כ לא שייך חיובי המצות, וממילא טענו לנכון "רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו כלום יש להם זה על זה!", ותינו דמאחר שהברית והחיבור של מ"ית בטלים, הרי אין כאן תורה.

ומתבאר בזה מש"כ המהר"ל שהתורה הוצרכה "כפה עליהם הר כגיגית" כדי שיהיו אטסים ואשר ע"ז נאמר "לא יוכל לשלחה כל ימיו", דהנה למדנו שקבלת "נעשה ונשמע" לא אהני להו אלא בזמן שהברית קיימת בנו בגילוי-פנים, ואילו על מצב של סילוק הארת פניו כביכול אין כאן הרגשת רצון שהחיים של תורה הוא עצמנו וזהותינו, ואדרבה, בשעת הארת פנים א"א להשיג היכי-תמצא של ברית בשעה שנוזפים

אנו ומושלכים מעל פניו בחרון-אף, וממילא קבלת בריתה של תורה על תקופת הסתר-פנים לא מצי לחול כי אם דרך כפי.

זהו ענין מ"ש "כדי שיהיו אנוסים", דאף שבמצב של חורבן הא לכאורה לא שייך המשך הברית, מ"מ על טענה זו השיב הקב"ה ביד יחזקאל "בחימה שפוכה אמלך עליכם", והיינו שלעומקו של דבר קיימת הברית גם בגלות, ואפילו אם לפי ראות העין ניתן לחשוב שאין כאן חיבור למעלה, מ"מ הכרחיותה של מ"ת מחייבת שגם ההסתר-פנים חיבור הוא ולא ניתוק חייו, וכמו שיתבאר לפנינו.

אוצר החכמה אדרבה אלו הן נוראותיו

ויסוד הענין מתבאר מתוך דברי הגמ' הידועה [יזא ס"ט, ב], "למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה, אתא משה אמר תא-ל הגדול הגבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו, לא אמר נורא, אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו, לא אמר גבור, אתו אינהו ואמרו - אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים, ואלו הן נוראותיו, שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה אחת יכולת להתקיים בין האומות".

הרי שמעיקרא הוה ס"ל לנביאים שאין כאן מדת נורא, ואילו אנכה"ג אמרו שאמנם מתנהגת מדת נורא. והנה נתבאר כ"פ [עי' בעניי בית המקדש, ענין ב' ובכ"מ] שהסיבה שהפסיקו מלומר גבור ונורא הוא שא"א לשבחו במדה שאינה נוהגת, וכדוגמת נוסח "המלך הקדוש" שא"א לשמש בתואר זה אלא בזמן שמתגלה בפועל, ונמצא שירמיה ודניאל הוה ס"ל שבאמת בטלה התגלות מדות הללו. אלא דא"כ צ"ב מה נשתנה ע"י אנכה"ג.

וביאור הענין הוא, דהנה בגמ' אמרי "אדרבה, אלו הן נוראותיו", והיינו שאותה סיבה נופא שמכחה הפסיקו לומר נורא היינו סיבת חזרתה ליושנה. ותוכן הענין הוא שיש כאן "פלוגתא" בין הנביאים ואכה"ג, ולאור האמור היינו שבתקופת הנביאים הרי התפיסה בתורה והנהגת העולם שעל פיה היתה בגילוי-פנים, וממילא לא היה יתכן כלל להשיג שקיימת מדת נורא אם "נכרים מקרקרין בהיכלו", ולכן ירמיה הנביא הוכרח לראות בזה ביטול המדה מן העולם ולכן לא אמר נורא, אבל אכה"ג גילו שישנו מהלך פנימי אשר אף שלא נתפס בפועל, מ"מ מזה גופא שקיימים אנו בתוך השבעים זאבים ניתן להשיג לנכון שמציאות האמיתית אמנם שולטת בעולם למרות "שכבת" הטבע שמכסה ומחשיך אותה.

ולאור האמור כ"פ הנה העומק-לפנים-מעומק של המציאות הקיימת אינו אלא סדר של תורה דרך מהלכים נעלמים ונסתרים מן העין, ולעת"ל יתגלה לעין כל סוד

"ונהפך הוא", דהיינו שכל מה שנתפס בשטחיות כאילו עוב ה' את הארץ וניתן למשיסה יעקב, יתהפך על פיה ונזכה ונראה שהצער וההסתר גופא מגלים אור פנימי ועליון שלא היה ניתן להשיג בלי הצרה והגלות⁴. וזהו הפירוש במ"ש "אדרבה", שהרי אותו דבר שהנביאים רואים כהיפך מהלכי מדת נורא, הנה ע"י הסתכלות פנימית דרך מהלכי תורה שבע"פ רואים ששינטא בגלותא ומעולם לא עזב אותנו למקרים וטבע, והראיה הגדולה לזה היא קיומנו בין האומות שהוא נגד הטבע.

וענין זה הוא משנ"ת (בעניני חטכה ענין א') במתני דאבות, דתנן "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וכו' ונביאים מסרה לאכנה"ג, הרי דנקט לשון "מסירה" לענין העברת התורה ממשח ליהושע וגם לענין העברתה מנביאים לאכנה"ג, ונתבאר שישנה מסירה חדשה של תורה מנביאים לאכנה"ג, ולפי דרכינו מסירה זו היינו קבלת "הדר קבלוה" של פורים, שהרי אכנה"ג חידשו את הברית גם במצב של "עבד שגירשו רבו".

וזהו המבואר בגמ' (מגילה י"א, א') עה"פ (ויקרא כ"ו, מ"ד) "וְאָף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאַרְץ אֲרִיִּיָּהֶם לֹא מֵאֲסָתִים וְלֹא גְעֻלָּתִים לְכַלְתָּם לְחַפֵּר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵי־יִהְיֶה", "לא מאסתים - בימי כשדים שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה, ולא געלתים - בימי יוונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כהן גדול, לכלותם - בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר" וכו', הרי שקיימת בריתו גם אחרי כל התוכחה והפורענות, והוא ע"י שהעמיד לן אלה אשר על ידם קיימים אנו אתו ב"ה גם בתוך ההסתר.

קבלת נעשה ונשמע לא אהני למצב של הסתר

ואמנם הקשו תתוס' (שבת שס) במת דאמרי "כפה עליהן הר כגיגית" - "ואף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע, שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצאתה נשמתך", הרי דקשיא להו היכי אמרי שלא קבלו אלא ע"י כפי' והא שפיר אמרו נ"נ.

⁴ יש להעתיק לשון הרמח"ל (ספר אוצרות רמח"ל עמ' קלח) "נאמר בו 'אז אהפוך אל עמים' וכו', ואז הוא זמן המנחה של הכל שנא' בו 'כל מי שטרח בע"ש יאכל בשבת', ובאותו הזמן מתגלים כל האורות מצד אור העתיק יומין, והוא מחזיר כל רע לטוב ואפילו הצרות שהיו בגלות שהיונו סוברים שהם רע, אז נראה שהם כולם היותר טוב, וזה הכל בסוד וזיחוד העליון המתגלה בכל צדדיו, ונאמר באותו הזמן 'אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים', 'אני ראשון' - בראש, במראת העולם, 'אני אחרון' - באמצע, הוא בסוף הגלות שאז הוא הזמן שישראל סובלים כמה צרות וזרות וקשות, ומבלעדי אין אלקים' - הוא בסוף הכל שהוא זמן המנחה ודאי.

אכן לפי מ"ש הרמב"ן הני"ל אין כאן קושיא, דהא קבלת נעשה ונשמע לא אהני להו אלא בזמן שהחזיקו בדרגה של סיני ובהירות אור מציאות העליונה היתה נגלית בעולם כצורתה האמיתית, אבל לענין החזקת הברית גם במצב של הסתר-פנים אשר לכאורה בטל החיבור, אין כאן קבלה כ"א בחכרת וכפי' מכיון שבמעמד הר סיני לא ידעו זולת השגת אורו ית' כי טוב, ונמצא שע"י הכפי' הרי גם בסיני הושרש קבלה על דורות הנלות העתידין לבא אע"פ שבשעת גוף המעמד ישנו חסרון רצון לגבייהו.

אוצר החכמה

ונמצינו למדים שגזירת המן היינו מענינא דכפיית מעמד הר סיני, דהנה מפורש במהרש"א [יומא שם] שחזרת העטרה ליושנה ע"י אנכה"ג היינו מכח נס פורים, אשר ראו אז שכל מה שעבר עליהם בבבל - מתחילת המגילה ומלכות ושתי ועד תליית המן - היה מהלך של הנהגה בהשגחה פרטית מלאה אך ורק כדי לקיים אותנו בין האומות, ואז ראו בעליל ש"הן הן נוראותיו" וחזרו לומר גיבור ונורא. ונמצא שגזירת המן עצמה היתה יצירת מצב של אי-רצון שאין כמוהו בינינו והשכינה כביכול, ואין לך שעת ביטול החיבור כהשמדת כל האומה ביום אחד, והרי על מצב זה בדוקא הוא שהוצרכו בסיני לקבלה מתוך כפי', שהרי ההכרחיות של כפי' חלה בזמן שמציאותה של תורה אינה קיימת בהתאם להשגת האדם. אכן הא גופא נתחדש לן שמכח הנס קבלו גם מצב זה אח"כ 1234567 ברצון גמור⁵.

5. עומק תירוץ התוס' למה הוצרכו לכפי'

ולאמיתו של דבר י"ל שגם דברי התוס' מתפרשים ע"ד הרמב"ן, דהנה מה שהקשו התוס' שכבר קבלוה ברצון ולמה להו כפי', לעומקו של דבר נראה שכוונתם היא שגם הקבלה בתוך כפי' נכלל בקבלת "נעשה ונשמע", דהנה פנימיות ענין קבלת נעשה קודם לנשמע הוא התבטלות בחינת העשיה לגמרי, וכמו שמתבאר ב"פ [בעניני שבועות, ענין ל"ה] דאילו קיבלו נשמע קודם נעשה היה מתפרש שהחלה שומעים את התורה ואז מוחליטים בדעתם לקיים מה ששמעו כפי' השגתם האנושית, אבל נעשה קודם לנשמע היינו שמקבלים אפילו מה שלמעלה מהשגתינו ומה שאיננה בר-תפיסה לשכל האדם, ונמצא שכבר נכלל בקבלת נעשה ונשמע שרצונם בקיום הברית בכל המצבים [ועי' משנית שם בענין ל' בסוד קבלת שער הני דרך כפי'].

ונמצא שמה שמתבאר לדעת הרמב"ן שיש הכרח של כפי' על מה שלא היה שייך קבלה ברצון, הנה על מדרגה זו גופא הקשו התוס' שנכלל שפיר בינעשה ונשמע. אלא שהתוס' תירצו גם על זה דמ"מ שמא היו חוזרים מאש הגדולה, וכמו שבאמת אירע כשאמר למשה דאת תדבר אלינו ואשר מבואר ע"ז בדברי הגרי"א באדי"א שבאן שורש ביטול מדרגת "נעשה ונשמע" [יעו"ש בענין ל"ה]. ונמצא שסוף כל סוף ישנה בחינה של קבלה שלא היה נכלל בינעשה ונשמע, ולזה הוצרכו קבלה ברצון של "הדר קבלה".

קבלת נעשה ונשמע כפי' היא דבטלה בחירה

ואמנם יש להתבונן שלאמיתו של דבר הנה קבלת "נעשה ונשמע" קבלה מכח כפי' היא, דהנה הטעם שקבלוה ברצון הוא שראו עוצם התגלות כבודו ית' בדרך שלא היה שייך כלל לכפור במציאותו ית' והראו לדעת שלא יתכן שום צד זולת "אין עוד מלבדו", והרי לפי זה יש כאן צד שלא היתה בחירה

ונשכיל להבין לפי זה שלא נשלמה קבלת התורה עד הסוף עד ד"הדר קבלוה" מתוך רצון אחרי שראו בעליל דאליבא דאמת ליכא שום מצב שנקולס שאין כאן

אוצר החכמה

מרצונם עצמם מכיון שקדושת המעמד "הכריח" את השכל לקבל ברית התורה, ונמצא שאין לך כפי גדולה ממעמד הדר סיני גופא שמכריחם לקבל תורה, והיו הנראה ביאור לשונם ז"ל שכפה עליהם את "ההר", שהרי הכפי היתה מחמת התגלות הדר סיני עצמו שביטל שום צד אחר של השגה, ומעתה מתיישב בפשיטות למה הוצרכו קבלה ברצון אחרי שקבלוה ברצון בהר סיני, שהרי קבלת הרצון שבהר סיני - קבלה בכפי היא, ולא נחשב "רצון" באמת אלא כשישנה בחירה לחשוב אחרת, וזה אינו אלא בשעת הסתר-פנים בתקופת ביטול הנבואה אשר ע"י נס פורים הכירו לנכון שהברית קיימת גם כשאין אור השכינה בר-תפיסה.

וענין זה עולה יפה גם בדעת הרמב"ן, דהנה נתבאר בדבריו שהמודעא היא מכח שהברית של סיני אינה נמשכת אלא במצב של גילוי-פנים בדומיא דמעמד הדר סיני שהשיגו מציאות האמיתית, אבל על מצב של הסתר-פנים אין כאן רצון וממילא הוצרכו לחדש שבריתה קיימת גם כשיגירשה בעלה, אלא דמה שהרמב"ן קורא "ברצון" הואיל ואמרו "נעשה ונשמע" מעצמם, אליבא דאמת יש בזה בחינת כפי מכיון שלא היתה קיימת שום אפשרות של אי-רצון, וכדחזינו שברגע שמציאות האמיתית לא היתה בת-השגה, דהיינו בתקופת הסתר-פנים, כבר מסרו מודעא ואמרו שאין רצונם בזה.

ונמצא לפי זה שמה שקבלת "נעשה ונשמע" נקראת "ברצון", אינה אלא לפי פני הדברים, הואיל ולא היו מסוגלים לבחור אחרת, וממילא ישנה בחינת כפי בקבלת נעשה ונשמע עד כמה שלא היה שייך בה בחירה, והרי זאת האפשרות "לבחור" לא יצא לגמרי אל הפועל עד שבטלה התגלות מציאות העליונה בתחתונים דהיינו אחרי חורבן הבית שנסתם מעיניו הכל, ונמצינו למדים שגם במה שקבלו ברצון ישנה תורת כפי, ורק שלא יצא חסרון זה אל הפועל עד אחר החורבן שראו שאין כאן גילוי של תורה כפי הנראה לעין וממילא באמת טענו שאינם חפצים בה, אכן כשיהדר קבלוה שפיר הפקיעו בחינת הכפי שהיתה טמונה בקבלת "נעשה ונשמע", והבין היטב.

תירוץ התנחומא למה הוצרכו לכפי

ועל פי זה עולה בקנה אחד מה המפורש בחז"ל [תנחומא סריפ נח] שהקבלה ברצון היתה על תשביב, ואילו הקבלה בכפי על תורה שבע"פ, אשר לכארי תמוה והא תושבים חלק מן התורה היא ומהכ"ת שיצטרכו ע"ז כפי, אכן תוכן הענין הוא כמשנ"ת כיפ שעצם ענינה של תושבע"פ היינו נגד הרצון העצמי, שהרי דרך השגת תושבים הוא ע"י ביטול תולדות הגוף אשר ממילא יוצאים לאור מעמקים של תורה מעצמינו ולבינו אנו, משא"כ בחי' תושביב היא הבחינה של תורה שנתפסת כבהירותה בלי צורך אל שום החבנה שמתגלה ע"י עמל שכל האנושי [ע"י להלן בענין ב' ונ'].

ונמצא שבחי' תשביב הרי היא לעולם קבלה מכח ההשגה שלא יחבן מציאות אחרת כיון שנקלטים הדיבורים בלי שום פקפוק וספק, וקבלה כזו היא בסוד "נעשה ונשמע", אכן בחי' תושבע"פ מוצד עצם ענינו לעולם נגד הרצון הוא, ודרך השגתה אינו אלא ע"י ההתגברות על העיכובים הגופניים העומדים נגד הרצון, ונמצא שקבלת בריתה של תושבע"פ היא הקבלה ברצון האמיתית כי אין לך בחירת רצון גדולה מצד שרצונך את הכפי עצמה. למדים אנו מכל זה שבאמת כל התירוצים הדר ענין ניגהו.

א"ה"ח 1234567

ברית, שהרי "מאהבת הנס" [כלשון רש"י ותוס' שם] הגיעו לידי ההשגה שאין שום מקרה בעולם, וגם בהיותינו בגלות תחת שלטון מערכת הטבע, לאמיתו של דבר אין כאן כ"א השגחה פרטית מלאה לגלות חסדו וטובו ב"ה ע"י מהלכים עמוקים של גילוי כבודו ית'.

זהו מש"כ המהר"ל שכמה עליהם את ההר כדי שהקבלה תהיה הכרחית, דהנה זאת ההכרחיות לא יצא אל הפועל עד ה"חדר קבלוה", דכל עוד שהחיים היו במצב של גילוי שכינה לא יצא הקבלה עד הסוף, מכיון שעל מצבים של סילוק אורו דאין כאן רצון לא אחי לן קבלתה של סיני, ואילו בנס פורים נשלמה הקבלה בדרך שהרגישו באמת שהברית אמנם הכרחית היא ולא יתכן שום מצב של הנהגת העולם שאינו בסוד "אסתכל באורייתא וברא עלמא".

ביאה שניה תליא ב"הדר קבלוה"

וראתינן לכל זה יתבאר לן מש"כ הרמב"ן הנ"ל בסו"ד "לפיכך כשבאו לארץ בביאה שניה בימי עזרא, עמדו מעצמם וקבלו ברצון שלא יטענו עוד תרעומת, והיינו בימי אחשורוש שהוציאו ממזות לחיים, והיה זה חביב עליהם מגאולה של מצרים", הרי להדיא שהקבלה ברצון של פורים שייכא לביאה שניה ע"י עזרא, וגם שישנה חביבות מיוחדת יותר מגאולה של מצרים.

והביאור בזה, דהנה דרשו חז"ל [גרות ד', בן עה"פ בשירת הים "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית, עד יעבור עמך ה' - זו ביאה ראשונה, עד יעבור עם זו קנית - זו ביאה שנית, מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל לעשות לחם נס בימי עזרא כדרך שנעשת לחם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא", הרי שמהלך ההנהגה של "נתינת בְּחֶסֶד עִם זֶה גָּאֻלַת נְחֻלַת בְּעֶזְרָא אֶל נִיחָ קְדֻשָּׁה" וכו' נמשך "עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ ה'", אלא שישנו עוד פעם "עַד יַעֲבֹר" לענין ביאה שני בבנין מקדש שני מכיון ש"עַד יַעֲבֹר" קמייטא לא **אוצר החכמה** נמשך עוד.

ותוכן הענין הוא שביאה ראשונה היתה במהלך של גילוי-פנים ובהמשך של מעמד הר סיני, וכמבואר ברמב"ן הנ"ל [בפי תרומה] שהכבוד שהיה בסיני נתגלה במקדש והרי "ושכנתי בתוכו" הוא הגמר של מ"ת, ונמצא שהתגלות יצי"מ, קריעת י"ס, ומ"ת, נמשכו עד חורבן בית ראשון אשר אז בטלה הברית עד שבאו בטענה "אשה שגירשה בעלה כלום יש להם זה על זה?", אכן בביאה שניה נתחדש שאף במצב של הסתר-פנים אשר נראה כאילו שבטל החיבור מ"מ קיימת הברית, והיינו שאפילו בלי נבואה, אורים ותומים, ארון, וגילוי שכינה [ע"י יוסא כ"א, ב'] הרי באמונה יודעים כי הנהגת טבע הבריאה אינה אלא בהשגחה מלאה לטובתינו הנצחית.

אוצר החכמה

ואמנם מפורש בחז"ל שחלק ממוזימת המן ועשרת בניו היה ביטול בנין בית שני, וכדפרש"י [אסתר ט'] על עשרת בני המן, "וראיתי בסדר עולם אלו עשרה שכתבו שטנה על יהודה וירושלים, כמו שכתוב בספר עזרא [שזא ד'] 'ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם', ומה היא השטנה - לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית, והלשינו עליהם הכותים והחדילים, וכשמת כורש ומלך אחשורוש והתנשא המן, דאג שלא יעסקו אותן שבירושלים בבנין ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר לבטלן".

ולפי דרכינו למדנו שסיבת ביטול בנין הבית אינה אלא טענתם ליחזקאל "אשה שגירשה בעלה כלום יש להם זה על זה?", וממילא האפשרות שתתחדש שוב פעם "ושכנתי בתוכם" גם במצב של הסתר-פנים אינה אלא מכח נס פורים אשר ה"הדר קבלה" הוא חידוש חברית והקשר של סיני גם כשאין כאן גילוי שכינה בדומיא דבית ראשון. ואמנם יש לדקדק בלישנא דגמ' "הדר קבלה בימי אחשורוש", אשר לכאן הול"ל "הדר קבלה בימי מרדכי ואסתר", אכן לדרכינו נראה שעיקר הכוונה להדגיש שמעלת הקבלה יתר על הקבלה מתוך כפי, היינו שהיתה מתוך הסתר-פנים תחת ממשלת הגלות ובהיותינו במצב של "אכתי עבדי אחשורוש אנן", ושפיר נקט "בימי אחשורוש".

והשתא יתבאר היטב משיב הרי"ן בשם הירושלמי שקבעו דינא דמוקף חומה מימות יהושע בן נון כדי לחלוק כבוד לא"י שהיתה חריבה, שהרי לפי דרכינו למדנו שאין כאן ענין צדדי, אלא שעצם קביעות היו"ט הוא על ה"הדר קבלה" אשר מכח זה ניתנה האפשרות לחזור לא"י בביאה שניה למרות שבטל הגילוי-פנים של מעמד הר סיני, ולכן עיקר הקביעות של פורים חייב להיות בצורה שמתגלה כבוד א"י מכיון שזהו ענינו של יום.

ביאה שניה בחזקה

והנה ביאה שניה היתה בחזקה, ולכן לדעת הרמב"ם קידשה לעת"ל בעוד שביאה ראשונה שהיתה ע"י כיבוש דלא קידשה לעת"ל [הל' בית הבחירה פ"ו ה"טז], ובכס"מ תמה, מאי נפ"מ בין כיבוש לחזקה, ונתבאר [בעניני סוכות ענין ב'], דכיבוש היינו שתמיד כבושים תחת ידינו ושאונו עומדים בסוד כפייה נגד הצד השני, אבל ברגע שבטלה המצב של כיבוש בפועל, שוב אין לנו א"י, אכן שאני קנין חזקה שאחרי מעשה החזקה חלה שם ותורת "קרקע בחזקת בעליה עומדת" וממילא לא שייך בה ביטול.

ומעתה לאור האמור יש בזה עומק נוסף, דהנה ביאה ראשונה היתה בה בחינת כפייה מכח בהירות ההשגה והרצון במציאות האמיתית אשר לא השאיר שום רצון ובחירה שלא לקבלה ח"ו, וממילא אין כאן קבלה ברצון על מצבים של הסתר-פנים זולת

משום שהתורה הכרחית והיא למעלה משכל ורצון אנושי, ונמצא שכל זמן שמצב של גילוי שכינת היה קיים בישראל, הרי שפיר היה א"י כבוש תחת ידיו, ואילו ברגע של בטול המצב של רצון אה"י דבטלה האחיזה בא"י. אכן שאני ביאה שניה שאין היותנו בא"י תלוי במצב מסויים, דהא מאחר שנתקבלה תורה ברצון גם במצב שאינה מתגלה הארת מציאות תאמיתית, הא פשיטא דתמיד קיימת הברית והחיבור כלפי מעלה, וממילא **אוצר החכמה** קדושת א"י אינה ניתנת לביטול לעולם.

אה"י 1234567

נתחייבו כליה על שהשתחוו לצלם

לאור האמור יתבאר לן הא דאמרי' בגמ' [מגילה, י"ב, א] שנתחייבו כליה על שהשתחוו לצלם של אחשורוש, אשר לכאף יש להתבונן מאי כולי האי, והא קחזינן שחטאו בעבודה-זרה כמה מאות בשנים ולא נתחייבו כליה, וא"כ מ"ש ע"ז דהשתחוי' לצלם שנתחייבו כליה.

אכן לפי המבואר נשכיל להבין דשאני חטא עבודה-זרה בתקופת הסתר-פנים, דהנה בתקופת בית-ראשון שהיה קיים ברית התורה של סיני ותחיים שלהם היו בהמשך הארת מעמד המקודש, הנה החטא עבודה-זרה לא ביטל את הברית של מ"ת, דסו"ס אכתי ביהמ"ק הוה קאי ולא הופרה הברית מכל וכל, אכן במצב של יעבד שגירשו רבו"י שנתבטלה הברית של סיני הרי חטא עבודה-זרה מעשה הפרת ברית הוא, ולא נשתייר שום תורת חיבור כלפי מעלה, וממילא ההשתחוי' לצלם ביטלה את הברית עד שלא נשאר לן זכות קיום כלל.

ועד"ז יובן גם שיטת המאן-דאמר השני שם שנתחייבו כליה על שנהנו מסעודתו של אותו רשע אשר לכאף יקשה דאטו מפני זה יתחייבו כליה, אתמהא, אכן לפי מה שלמדנו הרי עומק החטא הוא על שנהנו מהסעודה שחגגה את ביטול הברית, וכמ"ש שהוציא כלי המקדש אחרי שלפי חשבוננו לא נפקדו ישראל אחרי ע' שנות גלות בבל, והייט שמשטה אחשורוש היתה על ביטול קיומנו, ופשיטא שההצטרפות לזאת הסעודה הודאה והסכמה היא שאמנם אחרי החורבן אין כאן כלל ישראל חייו.

◇◇◇